

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ: ДОСВІД ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Ольга Осова

докт. пед. наук, професор кафедри іноземної філології
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради (61001, Харків, пров. Руставелі, 7);
e-mail: osova.olga@gmail.com; orcid: <https://orcid.org/0000-0001-7316-1196>

Сучасні євроінтеграційні процеси актуалізують значення іноземних мов в мультикультурному суспільстві, а їх ефективне викладання відповідно є одним із пріоритетних завдань європейської мовної політики, реалізація якої значно ускладнюється в умовах кризового стану, в якому на разі перебуває Україна.

Однією із передумов підвищення рівня іншомовної освіти та виходу із кризових ситуацій є вивчення позитивного передового досвіду країн з метою його вдосконалення та імплементації кращих здобутків науково-педагогічних працівників у галузі лінгводидактики та методики викладання іноземних мов в освітній процес. Зазначене вище зумовило мету дослідження – узагальнити та систематизувати досвід викладання іноземних мов у закладах вищої освіти України, визначити його лінгводидактичні особливості в умовах кризових ситуацій.

У статті проаналізовано досвід викладання іноземних мов у закладах вищої освіти України у кризових ситуаціях. У межах досліджуваного періоду виокремлено ковідний та воєнний етапи, для кожного із яких були характерні лінгводидактичні особливості викладання іноземних мов. Під час ковідного періоду викладання іноземних мов характеризувалося активною розробкою та опануванням викладачами онлайн-курсів, що характеризувалися завершеним набором мети, змісту, форм, методів і засобів навчання для здійснення іншомовної комунікації, налаштування освітнього контенту відповідно до специфічних особливостей освітнього компонента «Іноземна мова». З'ясовано, що викладання іноземних мов у закладах вищої освіти у воєнний період відбувалося у синхронному, асинхронному та змішаному варіантах організації дистанційного навчання іноземної мови. Серед лінгводидактичних особливостей зазначеного періоду визначено застосування гнучких підходів до організації конструктивної комунікації між учасниками освітнього процесу, створення «ситуацій успіху» під час

© Осова О., 2023

виконання творчих проєктів, значним розширенням дидактичного репертуару викладача щодо використання цифрових технологій залежно від їх функцій (тренувальної, комунікативно-кооперативної, пошуково-інформаційної, презентаційно-дослідницької, експериментальної, гейміфікаційної) та зміни його ролі у якості коуча, інтернет-модератора, відеотьютора, фасилітатора комунікації.

***Ключові слова:** дистанційне навчання, іноземні мови, кризові ситуації, лінгводидактичні особливості.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. У сучасних умовах загальноєвропейської інтеграції та міжкультурної взаємодії значно посилюється значення іноземних мов, а їх ефективне викладання є одним із пріоритетних напрямів європейської мовної політики. Успішна реалізація стратегічних завдань Ради Європи з мовної політики та принципів Болонської декларації у системі освіти України залежить від якості організації освітнього процесу, що значно ускладнюється в умовах кризового стану та ставить нові виклики перед науково-педагогічним складом закладів вищої освіти України.

Однією із незаперечних умов, що істотно впливає на якість іншомовної підготовки майбутніх фахівців, зокрема щодо формування їхньої іншомовної компетентності, є наявність віртуально-освітнього середовища та урахування дидактичних можливостей інноваційних методів та цифрових технологій навчання. Проте, як і раніше, використання цифрових технологій у процесі викладання іноземних мов супроводжується певними труднощами, які посилюються у період кризових ситуацій, що зумовлюють зміну підходів та методів до навчання.

Беручи до уваги результати дослідження Т. Вдовиченко, У. Когут, О. Сікори [3: 76], виділяємо такі етапи кризового періоду викладання іноземних мов у закладах вищої освіти України: ковідний та воєнний, для кожного із яких є характерними відповідні вимоги та правила.

Зважаючи на це, варто зазначити, що лише цілеспрямована, спеціально організована система відповідних заходів щодо організації навчання здобувачів вищої освіти, одним із яких є вивчення та аналіз досвіду освітньої діяльності закладів вищої освіти з використанням цифрових інструментів, є важливою

передумовою ефективного викладання і навчання іноземних мов у кризових ситуаціях.

Аналіз останніх публікацій дозволяє стверджувати, що науковці активно займаються проблемами викладання іноземних мов, зокрема загальні питання викладання іноземних мови та їх аспектів у вищій школі висвітлено в науковому доробку О. Бігич, М. Кабанової, О. Павленка, О. Тарнапольського, Л. Черноватого та ін. Питання застосування технології дистанційного навчання іноземних мов представлено у дослідженнях І. Костікової, О. Маслюк, Л. Морської, Л. Панової та ін.

Окремий кластер для розробки досліджуваної проблеми складають праці закордонних експертів і вчених (А. Бейкер, Е. Наварро, А. ван дер Хук, А. Дантас, М. Барос, К. Вернер та ін.), спрямовані на обґрунтування концептуальних засад використання цифрових технологій у процесі формування іншомовної компетентності майбутніх фахівців.

Останнім часом увагу науковців привертають проблеми організації освітнього процесу в умовах кризових станів. Зокрема, організація процесу навчання в умовах пандемії Covid 19 розглядалася в роботах вітчизняних (Н. Мосьпан, В. Огнев'юк, С. Сисоєва, Л. Бейбекова, Л. Голубнича та ін.) та закордонних (Ja. Sankar, R. Kalaichelvi, K. Elumalai, S. Mufleh, M. Alqahtani, D. Kulić, A. Janković та ін.) учених. Ознаки воєнного стану та його вплив на освіту в цілому представлено в роботах С. Баженкова, С. Васильєва, О. Єресько, С. Маляр, В. Рогової та ін.

Разом із тим, проведений аналіз наукових праць із теми дослідження дозволяє стверджувати, що незважаючи на підвищений інтерес науковців до питань інформатизації освіти взагалі та викладання іноземної мови в дистанційному форматі зокрема, детального вивчення потребує питання викладання іноземної мови у закладах вищої освіти України в умовах кризових ситуацій з метою покращення освітньо-комунікаційних стратегій у процесі викладання іноземних мов та впровадження передового досвіду в практику закладів вищої освіти.

Мета дослідження – узагальнити та систематизувати досвід викладання іноземних мов у закладах вищої освіти України, визначити його лінгводидактичні особливості в умовах кризових ситуацій.

Виклад основного матеріалу. Перший період, спричинений пандемією Covid-19, розпочався в березні 2020 року, коли відповідно до Постанови Кабінету Міністрів (КМУ) № 211 від 11 березня 2020 року [11] на всій території країни впроваджувався карантин, вніс свої корективи в організацію освітнього процесу в закладах вищої освіти. Хоча у педагогічній діяльності закладів вищої освіти змішана форма навчання практикувалася і раніше, екстремальний перехід на дистанційну форму навчання став викликом для всіх учасників освітнього процесу, оскільки вимагав зміни підходів щодо здійснення міжособистісної комунікації, налаштування освітнього контенту, вибору відповідних меті навчання та особливостям освітнього компонента «Іноземна мова» цифрових сервісів, інструментів комунікації та навчальних онлайн-платформ [3: 76]. Підкреслимо, що це все відбувалося на фоні погіршення фізичного та психологічного стану учасників освітнього процесу. Основна відповідальність була покладена на викладачів, завдання яких полягало у створенні та імплементації онлайн-курсів, що відзначалися «завершеним набором мети, змісту, форм, методів і засобів навчання, функціонували на засадах відкритого чи частково відкритого інтернет-доступу». [9: 35].

Із початком повномасштабного вторгнення російських військ в Україну у 2022 році та введенням воєнного стану [12] життя українців зазнало докорінних змін, що також позначилося на всіх сферах життя та галузі освіти зокрема. Серед вагомих чинників зазначених змін науковці виділяють наступні: вимушене переміщення осіб у межах української держави та еміграція до інших країн у пошуках безпеки та прихистку, непередбачувані, тривалі графіки тривоги, введення комендантських годин та відключення електроенергії, що супроводжується тривалою відсутністю доступу до мережі Інтернет та обмеженими можливостями для навчання тощо [8: 34].

Вивчення досвіду викладання іноземних мов у закладах вищої освіти України [3; 4; 6; 8; 16; 17; 18] дозволяє стверджувати, що організація освітнього процесу у воєнний період відбувалась у декількох варіаціях, з урахуванням специфічних особливостей кожної з областей: наближеності до окупованих територій, кількості науково-педагогічних працівників, які перебувають на території України, кількості науково-педагогічних працівників, які

були змушені виїхати за кордон, наявності засобів цифрових технологій та стабільного інтернет-зв'язку тощо.

Перший варіант був можливий за умов наявності стабільного інтернет-зв'язку і передбачав організацію освітнього процесу у синхронному режимі за допомогою хмарних сервісів Zoom, Google Meet, Jitsi Meet, Skype, а також, значно рідше, Office 365, Microsoft Teams тощо. Серед основних причин популярності цих сервісів відеозв'язку є те, що вони безкоштовні та не мають обмежень у часі, окрім сервісу Zoom, який надає безкоштовну версію тривалістю 40 хвилин. До того ж ці сервіси зручні для користування завдяки функції планування вебконференції на визначений час в Google-календарі, а широкий спектр емоджі в чаті сприяє активізації емоційної активності учасників освітнього процесу.

Онлайн-заняття, організовані за допомогою зазначених вище хмарних сервісів проводилися, як правило, у формі онлайн-лекцій, консультацій, вебінарів, онлайн-форумів або віртуальної подорожі до однієї із країн, мова якої вивчається. З'ясовано, що викладачі закладів вищої освіти України презентують досить широкий дидактичний репертуар у процесі роботи з сервісами відеозв'язку. Наприклад, працюючи на платформі Zoom, викладачі іноземних мов використовували застосунок «WhiteBoard», який пропонує мультимедійну дошку. Дидактичний потенціал зазначеного застосунку у процесі викладання іноземної мови є досить широким (малюнкові диктанти, групові завдання для розвитку навичок креативного іншомовного письма у процесі створення колективних історій тощо) [9; 10; 15; 19].

Специфіка освітніх компонентів «Іноземна мова», «Іноземна мова за професійним спрямуванням», «Друга іноземна мова» тощо полягає в тому, що на заняттях передбачається високий ступінь іншомовної комунікації, який досягається у процесі парної та групової взаємодії. У процесі дослідження з'ясовано, що організація парної чи групової роботи відбувалася за допомогою функції «Breakout rooms» на платформі Zoom, що дозволяє об'єднувати учасників освітнього процесу, встановлювати необхідну кількість груп, задавати час для роботи в групах, переміщувати учасників в інші групи, міксувати їх, контролювати хід виконання завдань тощо [10; 15; 19]. Додаткові можливості для здійснення іншомовної комунікації на заняттях іноземної мови

надають також групові та приватні чати на платформах Zoom, Google Meet тощо.

З метою ефективного та доступного пояснення нового матеріалу також активно використовувалася функція демонстрації екрану (Google Meet, Zoom) на робочому столі комп'ютера чи іншого пристрою, що дозволяло, наприклад, візуалізувати таблиці, схеми, показувати презентації для покращення засвоєння складних граматичних явищ тощо.

Аналіз науково-педагогічних джерел за темою дослідження [1; 4; 7; 8; 15] дозволяє стверджувати, що у процесі викладання іноземних мов у закладах вищої освіти України досить активно використовувалися соціальні мережі / месенджери (Facebook, Viber, Telegram тощо), які надають можливість педагогу у процесі організації занять з іноземної мови в дистанційному режимі створювати групи з обмеженим доступом, розміщувати завдання та інформацію для групової роботи, дискутувати на конкретні теми, а також виконувати творчі завдання. Цікавим в руслі порушеної проблеми є досвід організації й проведення заходу «Рецепція Лесі очима студентів ХХІ ст.: нас об'єднало Лесине ім'я», під час якого здобувачами вищої освіти було підготовлено відеопроєкти й представлено на сторінках соціальних медіа [4: 59].

Використовуючи соціальні мережі, викладачі залучали здобувачів вищої освіти до аналізу інформації, покращуючи таким чином навички іншомовного спілкування. Серед креативних підходів щодо використання соціальних мереж у процесі викладання іноземних мов варто відзначити також досвід інтегрування у процес вивчення іноземних мов завдання по створенню профілю або сторінки видатних особистостей минулого (письменників, митців тощо), які необхідно було наповнити якісним іншомовним матеріалом [1: 42]. Завдання такого роду сприяли розвитку аналітичних здібностей, формуванню вміння синтезувати та інтерпретувати знання, а також соціальній взаємодії комунікантів.

Безперечний інтерес у контексті нашого дослідження представляє також освітня практика викладачів англійської та французької мов Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, які з метою заохочення здобувачів вищої освіти до активної іншомовної комунікації запропонували озвучити трейлери до улюблених фільмів, випусків

новин та прогнозів погоди тощо. Окремі результати цих проєктів («Битва трейлерів», «Челендж новин») були представлені на сторінці викладача у Facebook та були оцінені читачами соціальної мережі та заохочені позитивними відгуками [16]. Зауважимо, що такі форми роботи є особливо важливими у кризових ситуаціях, коли здобувачі вищої освіти емоційно та фізично виснажені і потребують психологічної підтримки, заохочення, схвалення, що частково досягалося завдяки створенню ситуацій успіху.

Серед соціальних мереж, що використовувалися у практиці закладів вищої освіти України у досліджуваний період та були спрямовані на активний розвиток комунікативних здібностей, варто відзначити також TikTok, основна ідея якого полягає у створенні коротких відео, що зазвичай мали музичний супровід. Завдання також мали творчий характер і передбачали презентацію теми, що вивчається, через демонстрацію відео. Результати роботи обговорювалися офлайн або в коментарях за допомогою інших соціальних мереж [1: 42].

Аналіз науково-педагогічних джерел [7; 8; 15] доводить, що викладання іноземної мови у досліджуваний період характеризувалося активним використанням дидактичних можливостей соціальних мереж, що виявлялося у формі спільної підготовки та обговорення творчих проєктів, обміну інформації, корисних відеосюжетів, перегляду відеорепортажів та фільмів з носіями мови із подальшим їх обговоренням тощо.

Однією із наступних варіацій організації дистанційного навчання іноземної мови у закладах вищої освіти України визначено навчання в асинхронному режимі. Як свідчить проведене дослідження, до найбільш поширених платформ дистанційного навчання, які використовувалися в кризових ситуаціях у закладах вищої освіти України для організації навчання іноземної мови в асинхронному режимі, належать Google Classroom, Moodle, Dhoch3 тощо). Наприклад, під час роботи на платформі Google Classroom викладачі створювали групи (класи) та надавали код для приєднання здобувачів вищої освіти. Для окремих груп викладач міг розміщувати завдання, відеоматеріали, презентації, посилання на інформаційні джерела тощо, після ознайомлення та їх виконання здобувачі вищої освіти завантажували матеріали до системи дистанційного навчання. Викладач міг писати коментарі, редагувати виконані завдання

[9; 10; 19]. Зазначена платформа передбачає достатньо налагоджену систему зворотного зв'язку зі здобувачами вищої освіти та систему оцінювання через чіткі критерії та терміни виконання завдань.

Платформа Moodle, якою користуються викладачі Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Волинського національного університету імені Лесі Українки, Чорноморського національного університету імені Петра Могили, Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет», Київського університету імені Бориса Грінченка тощо дозволяє використовувати набір інструментів для освітньої взаємодії, у тому числі надає можливості для організації групової роботи учасників освітнього процесу на заняттях іноземної мови завдяки дискусійним форумам, обміну повідомленнями та Вікі-ресурсам. На основі аналізу досвіду освітньої діяльності вище зазначених закладів [1; 4; 7; 8; 9; 10; 15; 19] можемо виокремити три форми засобів комунікації, які найчастіше використовуються на платформі Moodle у процесі викладання іноземної мови: електронна пошта, форуми в режимі офлайн та вебіари або чати у режимі онлайн.

Аналіз досвіду роботи закладів вищої освіти України в умовах кризового стану [4; 7; 8; 15; 16; 19] дозволяє стверджувати, що, не дивлячись на складність ситуації та перешкоди, із якими зіштовхнулися викладачі, процес викладання іноземних мов характеризувався різноманітністю використання цифрових інструментів, які надавали можливість для ефективної суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що сприяла формуванню іншомовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців. З одного боку, це пояснюється вже наявним досвідом дистанційного навчання, який було отримано під час пандемії Covid-19. З іншого, цілеспрямованою роботою Міністерства освіти та науки України щодо підвищення рівня цифрової компетентності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. Наприклад, одним із таких курсів для підвищення кваліфікації був курс «Цифрові інструменти Google для освіти» [14]. Широкі можливості для підвищення рівня цифрової компетентності вчителів та викладачів закладів вищої освіти надавали також міжнародні організації: (DAAD (Німецької служби академічних обмінів), OeAD (Австрійської служби академічних обмінів)), Міжнародні освітньо-

методичні центри Dinternal Education, інститути, зокрема Goethe-Institut в Україні, професійні спільноти (АУГ – Асоціації українських германістів) тощо, діяльність яких була спрямована на підвищення рівня теоретичних знань щодо видів інформаційно-комунікаційних технологій, їх дидактичних можливостей для викладання іноземних мов, а також практичних навичок їх використання в освітньому процесі.

Серед цифрових інструментів, які використовувалися у закладах вищої освіти України у досліджуваній період, виявлено такі: застосунок Simpleshow, програмні додатки Wordwall, Vocaroo, ігрова навчальна платформа Kahoot, онлайн-генератор хмари слів чи тегів з тексту Wortwolken, універсальний конструктор інтерактивних завдань LearningApps, додатки Moviemaker, Onlinetestpad, Jamboard, Memocard тощо [4; 7; 8; 15; 16; 19]. Зазначимо, що вибір представленого освітнього Web.2.0-інструментарію залежав від його дидактичної функції (тренувальна, комунікаційно-кооперативна, пошуково-інформаційна, презентаційно-дослідницька, гейміфікаційна) та мети заняття [4: 67].

Вивчення досвіду закладів вищої освіти України [1; 4; 6; 7; 8; 15; 16; 19] дозволило виокремити також змішаний варіант організації дистанційного навчання іноземних мов, який стосувався переважно методів навчання і передбачав викладання в асинхронному та синхронному режимах. Так, одним з ефективних методів викладання іноземної мови в умовах воєнного стану є «перевернутий клас», що стимулює здобувачів вищої освіти до активної навчально-пізнавальної діяльності. Зазначений метод передбачає попереднє розміщення відео або теоретичних матеріалів в гугл-класах або на інтерактивних дошках (Padlet, Jamboard, Linoit, Twiddla тощо) для ознайомлення здобувачів вищої освіти з навчальним матеріалом до його пояснення викладачем на занятті, узагальнення та систематизація його та представлення у вигляді схем, таблиць, діаграм, ментальних карт тощо. Наприклад, під час занять з іноземних мов інтерактивна віртуальна дошка Padlet використовувалася як платформа для розміщення матеріалів лекцій, завдань для практичних занять або самостійної роботи, творчих ідей, кейсів, мозкових штурмів тощо. Здобувачі вищої освіти мають можливість заздалегідь ознайомитися із розміщеними матеріалами, аналізувати

представлений матеріал, а також дискутувати в режимі онлайн [4; 9; 10; 15; 19].

Серед популярних візуальних цифрових інструментів для унаочнення навчального контенту та організації навчальної кооперації, який також виявлено серед низки цифрових інструментів, що використовувалися викладачами закладів вищої освіти України у процесі дистанційного викладання іноземних мов, є ще одна віртуальна дошка Trello, інтерфейс якої представлений у вигляді карток або списків [15; 19].

Для розміщення навчальних матеріалів, конспектів лекцій, посилок на навчальні онлайн-ресурси, відео- та аудіоматеріалів для завдань широко використовуються також сайти / блоги викладачі, які створювалися за допомогою онлайн-сервісів www.blogger.com, livejournal.com, wordpress.com тощо. Так, серед прикладів роботи з блогами можемо назвати діяльність викладачів кафедри іноземної філології Харківської гуманітарно-педагогічної академії у процесі викладання ділової німецької мови на платформі Wordpress, а також викладачів кафедри порівняльної педагогіки та методики викладання іноземних мов Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка та ін.

Проаналізовані блоги складаються з таких розділів: методична скарбничка, електронна бібліотека, корисні посилання, портфоліо, зворотній зв'язок. Представлені розділи на сторінках блогу з дисципліни «Ділова німецька мова» забезпечують швидкий доступ здобувачів вищої освіти до навчальної інформації, з якою необхідно ознайомитися перед лекцією. Зокрема, у розділі «Електронна бібліотека» містяться конспекти лекцій, навчальні посібники та підручники та інші навчально-інформаційні матеріали в цифровому форматі, використання яких дозволяє ознайомлюватися з теоретичною інформацією, необхідною для опанування освітнього компонента шляхом застосування методики «перевернутого класу». У розділі «Зворотній зв'язок» здобувачі вищої освіти мають можливість спілкуватися з викладачем, отримувати коментарі, поради та настанови відповідно до завдань курсу тощо [9; 10; 19].

Блог з французької мови містить теоретичний матеріал з французької мови, який допомагає здобувачам освіти отримати миттєвий доступ до необхідної навчальної інформації,

ознайомитися з ним ще до початку лекції, намітити проблемні питання та розташований в розділі «Корисні посилання» [16].

Зазначимо, що під час використання методу «перевернутого класу» змінюється підхід до навчання та роль викладача, який виступає коучем, інтернет-модератором, відеотьютором та фасилітатором комунікації, основне завдання якого полягає у грамотній стратегії навчання й експертизі отриманих здобувачами вищої освіти рішень [4; 9; 19]. На основі аналізу діяльності закладів вищої освіти України у період воєнного стану з'ясовано, що науково-педагогічний персонал адаптує та генерує інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій в освітні програми, розробляючи навчальні програми з урахуванням вимог дистанційного навчання в умовах кризового стану.

Беручи до уваги результати досліджень учених-практиків [1; 4; 6; 7; 8; 15; 16; 19] та враховуючи досвід власної роботи у закладі вищої освіти, у дослідженні виділено низку негативних факторів, які характеризували процес навчання іноземної мови в умовах кризового стану. По-перше, імплементація цифрових технологій у процес навчання іноземної мови у кризових ситуаціях викликає ще багато труднощів як у викладачів, так і у здобувачів вищої освіти. До основних відносяться тривалі графіки тривоги, часті знеструмлення, що супроводжуються тривалою відсутністю доступу до мережі Інтернет, а також фінансові, організаційні та технічні проблеми, спричинені негативними факторами кризових ситуацій в межах країни. По-друге, недостатній рівень цифрової компетентності або низький рівень медіаграмотності учасників освітнього процесу, які звикли до традиційних методик викладання і навчання, що вимагає швидкої переорієнтації та опанування нових навичок, які забезпечують ефективну організацію навчально-пізнавальної діяльності та продуктивну суб'єкт-суб'єктну взаємодію в умовах цифрового освітнього середовища. До того ж у більшості закладів вищої освіти пріоритетними є використання здобувачами вищої освіти власних девайсів, що також ускладнює ситуацію щодо процедури підтримки пристроїв в робочому стані.

По-третє, навчання в дистанційному форматі може спричинити посилення соціальної нерівності, втрати соціальних контактів між учасниками освітнього процесу через відсутність живого спілкування, невміння керувати часом. По-четверте, систематичне

використання цифрових технологій може призвести до проблем зі здоров'ям (збільшення рівня стресу, психічного, зорового, слухового перенавантаження, опромінення під час використання WLAN-роутера, судинні проблеми тощо).

По-п'яте, широка палітра цифрових сервісів для навчання іноземної мови може мати відволікаючий характер і вимагати великих затрат часу навіть у досвідчених викладачів. Крім того, окремі цифрові платформи можуть мати перевантажений інтерфейс та ускладнені умови використання, що може відволікати від суті предмета та навчальної мети. Деякі цифрові навчальні програми характеризуються також шаблонними підходами до конструювання завдань, зменшуючи індивідуальність, креативність та комунікативний підхід у процесі досягнення мети навчання іноземної мови. Тому вибір цифрових технологій для реалізації мети навчання іноземної мови – завдання, яке слід вирішувати кожному викладачеві іноземної мови з урахуванням специфічних особливостей освітніх компонентів, психолого-педагогічної ситуації та рекомендацій експертів [4].

Висновки. Таким чином, на основі проведеного дослідження узагальнено та систематизовано досвід викладання іноземних мов у закладах вищої освіти України у кризових ситуаціях. Виділено ковідний та воєнний етапи кризового періоду викладання іноземних мов у закладах вищої освіти України, для кожного із яких визначено характерні лінгводидактичні особливості викладання іноземних мов. Ковідний період передбачав організацію викладання іноземних мов у змішаному форматі (дистанційно та в аудиторії), а також відзначився активним опануванням викладацьким складом та здобувачами вищої освіти формами роботи з цифровими сервісами, формуванням цифрової компетентності, активним пошуком та розробкою комунікаційних платформ, їх дидактичних можливостей для викладання іноземної мови в дистанційному та змішаному форматі, а також сервісів та мереж для забезпечення відчуття себе реальним суб'єктом мовлення, уможливлення спілкування з носіями мови.

З'ясовано, що викладання іноземних мов у закладах вищої освіти у воєнний період відбувалося у декількох варіаціях: у синхронному режимі за допомогою хмарних сервісів Zoom, Google Meet, Jitsi Meet, Skype, а також, значно рідше, Office 365, Microsoft Teams тощо та в асинхронному режимі, під час якого

використовувалися цифрові навчальні сервіси Google Classroom, Moodle, Dhoch3 тощо. У ході наукового пошуку виокремлено також змішаний варіант організації дистанційного навчання іноземної мови, який стосувався переважно методів навчання і передбачав викладання іноземної мови в асинхронному та синхронному режимах. Серед лінгводидактичних особливостей зазначеного періоду виокремлено застосування гнучких підходів до організації конструктивної комунікації між учасниками освітнього процесу, створення «ситуацій успіху» під час виконання творчих проєктів, значним розширенням дидактичного репертуару викладача щодо використання цифрових технологій залежно від їх функцій (тренувальної, комунікативно-кооперативної, пошуково-інформаційної, презентаційно-дослідницької, експериментальної, гейміфікаційної) та зміни його ролі у якості коуча, інтернет-модератора, відеотьютора, фасилітатора комунікації.

Перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів розглянутої проблеми. Поглибленого вивчення потребують також шляхи подолання негативних ситуацій та недоліків викладання іноземних мов у кризових ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бужиков Р.П. Дидактичний потенціал Інтернет-технологій в сучасній системі освіти. *Проблеми освіти: наук. збірник Ін-ту інновац. технологій і змісту освіти МОНМС України*. К., 2011. Вип. 66. Ч. II. С. 41–42.
2. Буленок С.М., Коваленко Л.В. Використання дистанційних технологій у процесі навчання граматиці іноземної мови студентів немовного ВНЗ. *Матеріали міжвуз. наук.-метод. семінару «Використання дистанційних освітніх технологій у викладанні іноземних мов»* (15 лютого, 2022). Державний торговельно-економічний університет. Київ. С. 15–17.
3. Вдовичин Т.Я., Когут У.П., Сікора О.В. Цифрові інструменти Google для організації освітнього процесу педагогічного університету в кризових ситуаціях. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Том 92, № 6. С. 75–98. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlv.v92i6.5093>.
4. Галицька О., Лозицька М. Основні напрями імпліmentaції інформаційно-комунікаційних технологій у процес навчання німецької мови студентів-філологів. *Інформаційні технології і засоби*

- навчання. 2022. Том 88, № 2. С. 56–63. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v88i2.4686>.
5. Калугін Р. Дорожня карта розроблення онлайн-курсу для змішаного навчання магістрів. *Фізико-математична освіта*. 2022. Т. 35, № 3. С. 33–40. URL: <https://fmo-journal.org/index.php/fmo/article/view/185> (дата звернення: 24.12.2022). DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2022-035-3-005>.
  6. Когут У., Сікора О., Вдовичин Т. Виклики навчання та викладання в умовах війни. *Молодь і ринок*. № 5 (202). 2022. С. 83–88. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.260171>.
  7. Кречотень О.В. Використання соціальних мереж у вивченні іноземних мов студентами технологічних спеціальностей. *Наукові засади підготовки фахівців природничого, інженерно-педагогічного та технологічного напрямків: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції* (26-31 березня 2018 року): збірник тез. Бердянськ: БДПУ, 2018. С. 114–116.
  8. Мар'єнко М., Сухих А. Організація навчального процесу у ЗЗСО засобами цифрових технологій під час воєнного стану. *Український педагогічний журнал*. 2022. Вип. 2. С. 31–37. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/595> (дата звернення: 15.12.2022). DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-31-37>.
  9. Осова О. Особливості проектування дистанційного курсу навчання іноземної мови у закладах вищої освіти. *Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. "Modern research in world science"* (July 10–12, 2022) SPC. Lviv, Ukraine. 2022. P. 571–575.
  10. Осова О.О. Методика продуктивного групового навчання здобувачів освіти на заняттях іноземної мови: навч.-метод. посіб. для здобувачів І і ІІ рівнів вищої освіти. Харків: ФОП Бровін О.В. 2021. 116 с.
  11. Постанови Кабінету Міністрів (КМУ) № 211. *Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.10.2022).
  12. Указ президента України про введення воєнного стану в Україні. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 27.11.2022).
  13. Цифрова адженда України – 2020. Концептуальні засади. Першочергові сфери, ініціативи, проекти цифровізації України до 2020 року. *HITECH office*. Грудень 2016. 90 с. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> (дата звернення: 03.06.2022).

14. Цифрові інструменти Google для освіти: 25 липня розпочинається навчання для вихователів, вчителів і викладачів. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/cifrovi-instrumenti-google-dlya-osviti-25-lipn-ya-rozpochinayetsya-navchannya-dlya-vihovateliv-vchiteliv-i-vikladachiv> (дата звернення: 10.01.2023).
15. Baibekova L., Holubnycha L. Modern technologies for university students' language learning in pandemic. *Postmodern openings*. 2020. № 11 (2). P. 59–65. DOI: <https://doi.org/10.18662/po/11.2/158>.
16. Khomyshak O. Using digital learning technology in the process of linguomethodological training of future foreign language teachers. *ICT and learning tools in the higher education establishments*. 2022. № 2. P. 38–55. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v88i2.4654>.
17. Kotova A., Serdiuk V., Avdieienko I., Lenska O., Ivaniga O. Integration of Content and Language Integrated Learning elements in the Education of Nonlinguistic Specialty Students by means of it. *Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*. V. 3. 2020. P. 134–144.
18. Maiier N., Yukhymenko V. Mobile technologies in the development of professionally oriented English speech interaction competence in information systems and technology military students. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. № 2 (88). С. 115–125. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v88i2.4830>.
19. Vakaliuk T., Osova O., Chernysh O., Baskir O. Checking digital competence formation of foreign language future teachers using game simulators. *ICT and learning tools in the higher education establishments*. 2022. Vol. 90. No 4. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v90i4.4816>.

Стаття надійшла до редакції 20.01.2023.

Статтю рекомендовано до друку 27.02.2023.

Як цитувати: Осова О. Лінгводидактичні особливості викладання іноземних мов у кризових ситуаціях: досвід закладів вищої освіти України. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки*. 2023. Вип. 42. С. 62–80. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2023-42-05>.

LINGUISTIC AND DIDACTIC PECULIARITIES OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN CRISIS SITUATIONS: THE EXPERIENCE OF UKRAINIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Olha Osova

Doctor of Pedagogics, Full Professor, Foreign Philology Department,

Municipal Establishment “Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy”
of Kharkiv Regional Council (61001, Kharkiv, 7 Rustaveli lane);
e-mail: osova.olga@gmail.com; orcid: <https://orcid.org/0000-0001-7316-1196>

Modern European integration processes highlight the importance of foreign languages in a multicultural society and their effective teaching, accordingly, is one of the priority tasks of the European language policy. However, its implementation is significantly complicated in the crisis Ukraine experiences nowadays. Consequently, it causes a change in approaches to teaching foreign languages and the methods used.

One of the preconditions for improvement of the level of foreign language education and coping with crisis situations is the research of best practices in other countries. The purpose of such an investigation is the improvement of this experience and implementation of the best achievements of scholars and practitioners in the branch of linguistic didactics and methodology of teaching foreign languages in the educational process.

The aim of this paper is to summarize and systematize the experience of teaching foreign languages in higher education establishments in Ukraine, and to determine its linguistic and didactic peculiarities in crisis situations.

The author considers the practice of teaching foreign languages in Ukrainian higher education institutions in crisis situations. Within the period of the investigation, there could be distinguished the covid and war stages. These stages differ in linguistic and didactic features of teaching foreign languages. During the covid period, the teaching of foreign languages was arranged as the active development and teachers' acquaintance with online courses characterized by a complete set of goals, content, forms, methods, and means of teaching foreign language communication, setting educational content in accordance with the specific features of “Foreign Language” as an educational component. Whereas during the war period, the teaching of foreign languages in higher education institutions has been done in synchronous, asynchronous, and mixed versions of distance teaching of foreign languages. Linguistic and didactic features of the determined period include the application of flexible approaches to the organization of constructive communication between the participants of the educational process. Moreover, the creation of “situations of success” during the implementation of creative projects has manifested itself as a specific feature of this period. This paper reveals a significant expansion of the teacher's didactic repertoire in using digital technologies, depending on their functions (those of training, communication and cooperation, search and information, presentation and research, experimentation, and gamification). As a result, changes in a teacher's role as a coach, an Internet moderator, a video tutor, and a facilitator of communication were detected.

Keywords: *distance learning, foreign languages, crisis situations, linguistic and didactic peculiarities.*

REFERENCES

1. Buzhykov, R.P. (2011). Dydaktychnyj potencial Internet-tehnologhij v suchasnij systemi osvity. [Didactic potential of Internet technologies in the modern education system]. *Problemy osvity [Problems of education]*. Kyiv, 66, P. II, pp. 41–42 [in Ukrainian].
2. Bulenok, S.M., Kovalenko, L.V. (2022). Vykorystannja dystancijnykh tekhnologhij u procesi navchannja ghramatyци inozemnoji movy studentiv nemovnoho VNZ [The use of distance technologies in the process of teaching foreign language grammar to students of a non-language university]. *Materialy mizhvuz. nauk.-metod. seminaru “Vykorystannja dystancijnykh osvitnikh tekhnologhij u vykladanni inozemnykh mov” [Interuniversity materials. science and method seminar “Using distance educational technologies in teaching foreign languages”]*. Kyiv: State University of Trade and Economics, pp. 15–17 [in Ukrainian].
3. Vdovychyn, T.Ya., Kogut, U.P., Sikora, O.V. (2022). Google digital tools for organization of the pedagogical university’s educational process in crisis situations. *Information Technologies and Learning Tools. Vol. 92, 6*, pp. 75–98. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v92i6.5093> [in Ukrainian].
4. Halytska, O., Lozytska, M. (2022). The main directions of information and communication technologies implementation in the process of teaching german to students of philology. *Informacijni tehnologiyi i zasoby navchannya. Vol. 88, 2*, pp. 56–63. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v88i2.4686> [in Ukrainian]
5. Kaluhin, R. (2022). A roadmap for online course development to blended learning of master students. *Physical and Mathematical Education. Vol. 35, 3*, pp. 33–40. Available at: <https://fmo-journal.org/index.php/fmo/article/view/185> [Accessed 24 Dec. 2022]. DOI: <https://doi.org/10.31110/2413-151-2022-035-3-005> [in Ukrainian]
6. Kohut, U., Sikora, O., Vdovychun, T. (2022). Challenges of studying and teaching in war conditions. *Youth & Market. 5 (202)*, pp. 83–88. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.260171> [in Ukrainian]
7. Krekoten, O.V. (2018). Vykorystannya socialnyx merezh u vyvchenni inozemnyx mov studentamy tehnologichnyx specialnostej [The use of social networks for learning foreign languages by students of technological specialties]. *Naukovi zasady pidgotovky faxivciv pryrodnychogo, inzhe nerno-pedagogichnogo ta tehnologichnogo napryamkiv: materialy II Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi internet-konferenciyi [Scientific principles of training specialists in natural, engineering-pedagogical and technological fields: materials of the II All-Ukrainian scientific and practical internet conference]*. Berdyansk: BDPU, pp. 114–116 [in Ukrainian]

8. Maryenko, M., Suhii, A. (2022). Organization of the educational process in institutions of general secondary education by means of digital technologies during martial law. *Ukrainian Educational Journal*. 2, pp. 31–37. Available at: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/595> [Accessed 15 Dec. 2022]. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-31-37> [in Ukrainian]
9. Osova, O. (2022). Features of designing a distance foreign language course in higher education institutions. *Materials of the 4th Intern. sci.-pract. conferences “Modern research in world science”*. Lviv, pp. 571–575 [in Ukrainian]
10. Osova, O.O. (2021). *Methods of productive group teaching of students in foreign language classes: a study guide for students of I and II levels of higher education*. Kharkiv: FOP Brovin O.V. [in Ukrainian]
11. *Resolve the Cabinet of Ministers. No. 211*. On preventing the spread of acute respiratory disease COVID-19 caused by coronavirus SARS-CoV-2 in Ukraine. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text> [Accessed 26 Oct. 2022] [in Ukrainian].
12. *Decree of the President of Ukraine on the introduction of martial law in Ukraine*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> [Accessed 27 Nov. 2022] [in Ukrainian].
13. *Digital Agenda of Ukraine – 2020. Conceptual principles. Priority areas, initiatives, projects of digitalization of Ukraine until 2020*. (2016). Available at: <https://uccr.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf> [Accessed 03 June 2022] [in Ukrainian]
14. *Google digital tools for education: On July 25, training for educators, teachers and professors begins*. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/cifrovi-instrumenti-google-dlya-osviti-25-lipnya-rozpochinayetsya-navchannya-dlya-vihovateliv-vchiteliv-i-vikladachiv> [Accessed 10 Jan. 2023] [in Ukrainian].
15. Baibekova, L., Holubnych, L. (2020). Modern technologies for university students' language learning in pandemic. *Postmodern openings. No 11 (2)*, pp 59–65. DOI: <https://doi.org/10.18662/po/11.2/158>.
16. Khomyshak, O. (2022). Using digital learning technology in the process of linguomethodological training of future foreign language teachers. *ICT and learning tools in the higher education establishments. Vol. 88, 2*, pp. 38–55. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v88i2.4654>.
17. Kotova, A., Serdiuk, V., Avdieienko, I., Lenska, O., Ivaniga, O. (2020). Integration of Content and Language Integrated Learning elements in the Education of Nonlinguistic Specialty Students by means of it. Integration. Education. *Proceedings of the International Scientific Conference. Vol. 3*, pp. 134–144.
18. Maiier, N., Yukhymenko, V. (2022). Mobile technologies in the development of professionally oriented English speech interaction

- competence in information systems and technology military students. *ICT and learning tools in the higher education establishment*. Vol. 2 (88), pp. 115–125. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v88i2.4830>.
19. Vakaliuk, T., Osova, O., Chernysh, O., Baskir, O. (2022). Checking digital competence formation of foreign language future teachers using game simulators. *ICT and learning tools in the higher education establishments*. Vol. 90, 4. DOI: <https://doi.org/10.33407/itlt.v90i4.4816>.

The article was received by the editors 20.01.2023.

The article was recommended for printing 27.02.2023.

In cites: Osova O. (2023). Linguistic and didactic peculiarities of teaching foreign languages in crisis situations: the experience of Ukrainian higher education institutions. *Teaching languages at higher educational establishments at the present stage*. *Intersubject relations*. 42, pp. 62–80. DOI: <https://doi.org/10.26565/2073-4379-2023-42-05> [in Ukrainian].